ALİ NAZMİ'NİN “EDEBİYAT” GAZETESİNDE II. DÜNYA SAVAŞI İLE İLGİLİ ÇIKAN ŞİİRLERİ*

Huseyn AHMADOV**

Özet

Alman ordusu SSCB'ye beklenmedik bir şekilde hücum ettikten sonra bütün ülkede seferberlik ilan edilmiş, seferberlik sadece askerî alanla sınırlı kalmayarak bütün alanlarda kendini göstermiştir. Bu dönemde özellikle basının organları aktif şekilde faaliyet göstermiştir. Gazete ve dergilerin ilk sayfalarından itibaren cephede savaşan askerlere moral veren, onları savaşa davet eden ve faşizme karşı nefret dolu yazılar kaleme alınmıştır.

SSCB'ye bağlı bütün cumhuriyetlerde olduğu gibi Azerbaycan'da da basın organlarının esas faaliyeti bu konuya yönlendirilmiştir. Siyasî, ekonomik ve diğer alanların yanı sıra edebiyat da gündemle ilgili daha çok yazılara yer verildiği görülür. Özellikle “Edebiyat” gazetesindeki kaleme alınan yazılarda ön cephede ve arka cephede yaşananlar edebî yönden ele alınmıştır. Samet Vurgun, Osman Sarıvelli, Mircelal Paşayev, Resul Rıza, Mirvarid Dilbazi, Nigar Refibeyli, Abdulla Şaik gibi şair ve yazarlar gazetede konuyla ilgili eserler kaleme almışlardır.

Bu yıllarda “Edebiyat” gazetesinde sık sık şiirleri çıkan şairlerden biri de Ali Nazmi'dir. Şairin kaleme aldığı “Qess'in Hitler'ə Cavabı”, “Führer' Sarsaqlamış”, “Hitler'dən Qess'ə Məktub”, “Hitler Zəfərdən Dəm Vurur”, “Hitler Əldə Allah'ı Həncər Etmək İstəyir”, “İstiqamət Berlin'ə!” gibi şiirlerinde Alman hükümeti eleştirilmiş, başta Hitler olmakla birlikte hükümetin diğer önemli şahısları ve rütbeli subaylarıyla alay edilmiştir.

Bu çalışmada Ali Nazmi'nin edebî faaliyetlerine kısaca değinilecek, II. Dünya Savaşı sırasında, Azerbaycan'da basılan “Edebiyat” gazetesinde kaleme aldığı şiirleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ali Nazmi, Azerbaycan, Edebiyat, gazete, şiir, savaş.

ALİ NAZMİ'S POEMS ABOUT WORLD WAR II IN “LITERATURE NEWSPAPER”

Abstract

After German suddenly invaded the USSR, a mobilization was declared in the whole USSR. This mobilization was not restricted with military area but applied in all fields in The Soviet Union. In this term, especially press organs were very active. From the top on down, newspapers and magazines wrote articles of hatred against fascism, which invited people to the war and supported soldiers in front.

Like all countries in the USSR, the main point of press organs in Azerbaijan also focused on the World War II. Writers treated the war in literature. Especially, life of soldiers in front and people in rear front were literarily treated in “Literature Newspaper”. Poets and writers like Samad Vurgun,

* Bu makale, VI. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumunda (13-15 Haziran 2019) sunulan, “Ali Nazmi'nin Edebiyat Gazetesi'nde Savaşla İlgili Çıkan Şiirleri” başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.

Osman Sarıvelli, Mirjalal Pashayev, Resul Rza, Mirvarid Dilbazi, Nigar Refibeyli, Abdulla Şaik wrote about the war in "Literature Newspaper".

One of writers who often wrote in the newspaper was Ali Nazmi. In his poems like, "*Qess'in Hitler'ə Cavabı*", "*'Führer' Sarsaqlamış*", "*Hitler'dən Qess'ə Məktub*", "*Hitler Zəfərdən Dəm Vurur*", "*Hitler Əldə Allah'ı Həncər Etmək İstəyir*", "*İstiqlamət Berlin'ə!*" the German government is criticised; Hitler and his high-ranking officers and other important men of the government are also mocked.

In this article Ali Nazmi's literary works will be briefly mentioned and his poems he wrote in Literature Newspaper in the period of World War II, will be treated.

Key words: Ali Nazmi, Azerbaijan, Literature Newspaper, poetry, war

Giriş

II. Dünya Savaşı başladıktan iki yıl sonra Almanya 22 Haziran 1941'de SSCB hududuna dâhil olarak ülkeyi işgal etmeye başlamıştır. Beklenmedik bir savaşa karşı karşıya kalan ülkede seferberlik ilan edilmiştir. 30 Haziran'da Stalin önderliğinde "Devlet Müdafie Komitesi" oluşturulmuş, bir ay sonra ise bu komitenin arka cephede baş idaresi de açılmıştır. Almanya'nın bu işgal planında Azerbaycan önemli yer tutmuştur. Hem stratejik bakımdan hem de ülkede mevcut petrol kaynakları bu planın en büyük nedenlerindendir. "Edelveys" adlı plana uygun olarak Alman ordusu 25 Eylül 1941 yılında Bakü'yü ele geçirmeliydi (Məmmədov, 2016: 19).

Almanların yanı sıra Moskova merkezli Sovyet hükümetinin de Azerbaycan'la ilgili planları olmuştur. Stalin, Azerbaycan Türklerini savaşın ilk yıllarında Orta Asya sürgün etmeyi planlamıştır. Bunun nedeniyse Sovyet Azerbaycanı'nın Türkiye'yle sınırda olmasıdır. Fakat Stalin'e yakınlığıyla bilinen Mircafer Bağirov, onu bu fikirden vazgeçirmeyi başarmıştır (Nəsirov, 2014: 14).

SSCB hükümetinin Azerbaycan halkına güvenmemesine rağmen savaş yıllarının başlarından itibaren Azerbaycan Türkleri düşmanla mücadelede diğer halklarla birlikte hareket etmişler, savaşın başlarından itibaren binlerce Azerbaycan vatandaşı gönüllü olarak savaşa katılmıştır (Paşayev, 1975: 3). 1941-1945 yılları arasındaysa Azerbaycan'dan toplam altı yüz binden fazla insan savaşa katılmıştır. Ön cephenin yanı sıra arka cephede de Azerbaycan Türkleri ciddi şekilde mücadele vermişler, erkeklerin büyük bir kısmı savaşa katıldıkları için onların görevlerini kadınlar ve çocuklar ifa etmiştir (Cəfərov: 2015: 3).

Savaş döneminde, siyasî ve ideolojik propaganda kurumları yeniden kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin her yerinde olduğu gibi Azerbaycan'da da bu uygulama hayata geçmiştir (Vəliyev, 2009: 342). Bu propagandaların halka sunulmasında basın organlarına önemli talimatlar verilmiştir. Azerbaycan basınında çıkan yazılarda özellikle petrol sanayisiyle ilgili yazılara üstünlük verilerek arka cephede çalışan petrolcülere moral verilmiştir (Aşırlı, 2010: 128). Arka cephede çalışanların yanı sıra ön cephede savaşan askerleri heyecanlandıran yazılar da savaşın ilk dönemlerinden itibaren sık sık yayımlanmıştır. Bu yıllarda Azerbaycan basınında başta Adolf Hitler olarak Alman hükümetine yönelik ağır eleştiri ve nefret dolu yazılara da rastlanılmaktadır. Bu konularda savaşın ilk aylarından itibaren "*Kommunist*", "*Bakinskiy Roboçiy*" ve "*Edebiyat*" gazetesi gibi basın organlarında elliye aşkın çeşitli makaleler basılmıştır (Aşırlı, 2010: 128).

Edebiyat Gazetesi Savaş Döneminde

Edebiyat gazetesi 1 Ocak 1934 yılında Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin resmî organı olarak faaliyete başlamıştır. Gazetenin yayına başlama nedeni o dönemde Azerbaycan'da edebiyatla ilgili yazıların çıkabileceği dergi ve gazetelerin az olmasıdır. Gazete yayın hayatına başladığı ilk sayıdan itibaren edebiyat ağırlıklı yazılara yer verilmiştir. Fakat bunun yanı sıra gazetede dil, kültür, hukuk, ekonomik ve siyasi yazılara da gazetesin sayfalarında rastlamak mümkündür (Aşırılı, 2010: 112).

Yayın hayatına başlarken gazetenin editör heyetinde dönemin şair ve yazarlarından Mehdi Hüseyin, M. Cuvarlı, Hacıbaba Nazarlı, Memmed Sait Ordubadi, Seyit Hüseyin, M. Hüseyinov ve A. Popov görevlendirilmişler. Editör heyetinin dışında yer alan yazar kadrosunda ise Ahmet Cevat, Hüseyin Cavit, Mikail Müşfik, Seyit Hüseyin, Bekir Çobanzâde, Samet Vurgun, Resul Rıza, Mirvarid Dilbazi, Nigar Refibeyli, Yusuf Vezir Çemenzemini gibi dönemin önemli şair ve yazarları yer almıştır (Əfəndiyev, 2014: 17).

Günümüzde de yayın faaliyetine devam etmekte olan *Edebiyat* gazetesi, farklı siyasî dönemlerden geçmiştir. Gazetenin tarihinde önemli dönemlerden biri de İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllardır. Bu yıllarda gazetede kaleme alınan yazıların büyük kısmı sadece savaşla ilgili olmuştur. Hükümetin talimatıyla diğer yayın organlarında olduğu gibi burada da faşizmi eleştiren, Sovyet ordusunu öven yazılara yer verilmiştir. Bu dönemin merkezî basın organlarından olan "*Edebiyat*" gazetesinde çıkan yazılarda faşizme karşı propagandalar birçok yönden ele alınmıştır. Savaş başladıktan bir gün sonra çıkan gazetenin 25. sayısında yer alan ilk sayfanın başında "*Qüdrətli Sovet Xalqı Müqəddəs Vətənimizin Sərhədlərinə Qəsd Edən Düşməni Darmadağın Edəcəkdir*" (Ədəbiyyat, 1941: 1) sloganına yer verilmiştir. Bunun yanı sıra gazetenin ilk sayfasında yer alan yazıların tamamında savaşla ilgili konulardan bahsedilmiştir. İlk sayfada SSCB'nin Dışişleri Bakanı V. M. Molotov'un radyodan konuşmasında, seferberliğin ilan edildiği talimatın içeriğiyle ilgili okuyuculara bilgi verilmiştir. Bu konudaki edebî yazılara ise ancak gazetenin 26. sayısında rastlanmak mümkündür. Burada Memmed Rahim'in "*Vur, Ölən Faşistdir*", Abdulla Şaik'in "*Zəfər Bizimdir*", E. Talat'ın "*Cəbhəyə*", Mirvari Dilbazi'nin "*Qara Dəniz*", Cafer Handan'ın "*Döyüşə Gədirəm*", Resul Rıza'nın "*Döyüşünün Nəğməsi*", Bebir Memmedzadə'nin "*Sevgililər*" gibi şiirlerinde vatana olan sevgi, onun için son damla kanına kadar savaşmak ön plana çıkmıştır. Gazetede dönemin bir grup yazar ve şairi tarafından kaleme alınan "*Qəhrəman Qızıl Ordu Sıralarına!*" başlıklı mektupta ise askerlere moral verilerek onların kısa zamanda düşmanı yenebilecek güçte oldukları inancı şöyle dile getirilmiştir:

"Biz xalqımızın gücünə inanır və qalib gələcəyinə bütün varlığımızla əminik. Artıq zaman öz hökmünü vermiş, qızık qələmlərin odlu süngülərə çevrilməsi vaxtı çatmışdır. Qudurğan faşizmin qəti ölüm dəqiqələri yaxınlaşmışdır. Biz yazıçılar hələlik cəbhəyə, qəhrəman və mərd döyüşlərə doğru gedirik. Sonraki vəzifəmiz isə qalib çıxacağı sözsüz olan qüdrətli sovet xalqının məğlubedilməz Qızıl Ordunun qəhrəmanlıq epopeyasını yaratmaqdan ibarət olacaqdır." (Vəliyev, 1941: 2).

Savaşın başından sonuna kadar gazete aktif şekilde faaliyet göstermiştir. Cephede yaşanan gelişmeler daima ön sayfalarda olmuş, gazetede savaşla ilgili konular dışında çok az konulara yer verilmiştir.

Sovyet ordusunun Nazi Almanyası üzerindeki zaferi de gazetede büyük coşkuyla karşılanmış, bununla ilgili çeşitli haberlere yer verilmiştir. Gazetenin 10 Mayıs 1945 yılında çıkan sayısında "*İ. V. Stalin Yoldaşın Xalqa Müraciəti*", "*Ali Baş Komandanın Əmri Qızıl Ordu Qoşunlarına və Hərbi-Dəniz Donanmasına*", "*Almaniyanın Silahı Qüvvələrinin Danışqsız Təslim*

Olması Haqqında Aktın İmzalanması Hərbi Təslim Aktı” adlı haber yazılarında zaferle ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Bu sayıda elde edilen zaferle ilgili haberlerin yanı sıra edebî yazılar da vardır. Özellikle bu konuda Samet Vurgun’un “*Zəfər Bayramı*” şiiri örnek gösterilebilir. Şair, elde edilen galibiyeti büyük coşkuyla karşılayarak duygularını şöyle dile getirmiştir:

*“Qoy çalib-oyanası Vətən toprağı,
Göylər səcdə qulsın bu ülviyyətə.
Ölümün, zülmətin qara bayrağı
Bu gün təslim oldu bizim qüdrətə!*

*Yazılısın tarixə bir qızıl xətlə
45-ci ilin doqquz may günü.
Başlansın şeirlə, sazla, söhbətlə
Bu ellər bayramı, ellər düyünü.”* (Vurgun, 1945: 1)

Ali Nazmi, Hayatı ve Edebî Faaliyetleri

Molla Nasrettin edebî məktebinin öncü isimlerinden biri olan Ali Nazmi 1878 yılında Gence’de doğmuştur. İlk eğitimini molla okulunda alan edip, daha sonra çalışmak için gittiği Orta Asya’da Doğu edebiyatıyla ilgilenerek kendini geliştirmiştir. 1920 yılından itibaren öğretmenlik yaparak geçimini sağlayan şair, (Mahmudov, 2004: 337) hayatını zor şartlar altında sürdürmüştür. Hayatında önemli bir yeri olan “*Molla Nasrettin*” dergisi kapandıktan sonra Sovyet hükümeti şaire ömrünün sonuna kadar emekli maaşı ödemiştir. Ali Nazmi, 1946 yılında Bakü’de vefat etmiştir.

Ali Nazmi edebî faaliyetlerine XX. yüzyılın başlarında başlamıştır. İlk şiirleri ve makaleleri “*Şarki Rus*” gazetesinde basılmıştır. Şairin ilk eserlerinde daha çok bedbinlik, zamandan şikâyet, halkın durumuna acıma ön plana çıkmıştır.

Fakat 1905 yılında bütün Rusya’daki devrim birçok edibi etkilediği gibi Ali Nazmi’nin de edebî faaliyetlerini derinden etkilemiştir. Bu dönemde satirik şiirler yazmaya başlayan şairin eserleri farklı imzalarıyla “*Molla Nasrettin*” dergisinde çıkmaya başlamıştır. Edebî faaliyetlerinin önemli parçası olan satirik şiirlerindeki başarı onun “İkinci Sabir” olarak adlandırılmasına sebep olmuştur (Erol, 2007: 41).

Satirik şiirlerin yanı sıra makaleleriyle de dikkat çeken Nazmi, eserlerinde mizah yoluyla hükümeti eleştirmiştir. Bu dönemden itibaren yazdığı eserlerinde istibdat, kadın hakları, köylü hayatı gibi konular ön plana çıkmıştır (Hüseynov, 1970: 34). Şairin kadın haklarını konu aldığı “*Meslehet*” satirik şiirinde Azerbaycan kadınlarının dertlerini, köle durumunda olmalarını derin bir hüznle dile getirmiştir. Ali Nazmi’nin bu şiiri başta Sabir olmakla birçok şairi etkilemiş ve kendisine nazireler yazılmıştır (Mircəlal, 1982: 201). Şair bu konuyla ilgili “*Qadınlarımız*” adlı diğer şiirinde kadının toplum için ne kadar değerli olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

*“Yox idim ortada, yalnəz bəni zahir edən sənsən,
Həyatı anlamazdım, lütf edib mahir edən sənsən.
Xüsusən, fikrim salım, yenə, tahir edən sənsən*

*Sən olmazdınsa, olmazdı, həyata eşq də məlum,
Bəşər nəsil olub məfqud, olardı etilə mədum.
Birinci məktəb ağuşundur, ey həmşireyi-məzlum!
Acı, övladına, öz tərbiyədən eyləmə məhrum.”* (Nəzmi, 2006: 300).

Daha çok satirik şiirler kaleme alan Ali Nazmi'nin aynı zamanda bir sıra önemli felyeton¹ türünde kaleme aldığı önemli mensur eserleri de bulunmaktadır. Edibin bu eserleri başlıca olarak “*Şarki Rus*”, “*Molla Nasrettin*”, “*Zenbur*” ve “*Mezeli*” gibi yayın organlarında basılmıştır. Şiirlerinde olduğu gibi bu eserlerinde de aynı temalar söz konusudur. Bu eserlerde de kadın özgürlüğü, eski geleneklerini eleştirisi, çar yönetimindeki sorunlar, eğitim meseleleri ön plana çıkmıştır. Şairin 1906-1920 yılları arasında kaleme aldığı felyetonlar arasında “*Söhbət*”, “*Moizə*”, “*Mərsiyəxanlar*”, “*Maşallah*”, “*Arvad Məsələsi*” ve “*Ay Molla Nəsrəddin Əmi*” örnek gösterilebilir (Mircəlal, 1982: 201).

Azerbaycan'da Sovyet hükümeti kurulduktan sonra da Ali Nazmi edebî faaliyetlerine devam etmiştir. Şair bu yıllarda satirik şiirlerin yanı sıra manzum hikâyeler, hatıralar, manzumeler kaleme almıştır. Aynı zamanda Farsçadan ve Rusçadan birkaç eseri Azerbaycan Türkçesine tercüme etmiştir.

II. Dünya Savaşı ile İlgili Şiirleri

Sovyetler Birliği'ne dâhil olan Azerbaycan'da sanatçılar, bütün cepheye destek olduğu gibi, edebî alanda da varlık göstermişlerdir. Sanatçıların büyük çoğunluğu arka cephede kalarak “savaş edebiyatı” temasına uygun eserler yazmışlar. Samet Vurgun, Resul Rıza, Memmed Rahim, Mirvari Dilbazi, Nigar Refibeyli gibi dönemin ünlü sanatçıları, özellikle basın aracılığıyla, eserlerinde savaş temasını sıklıkla ele almışlardır (İşgören, 2017: 318).

Savaş dönemindeki ortam bütün aydınların edebî faaliyetlerini etkilediği gibi Ali Nazmi'nin de edebî faaliyetini etkilemiştir. Hayatının son yıllarına tesadüf eden bu dönemde, savaş temalı eserler kaleme almıştır. Bu yıllarda şairin satirik şiirleri “*Kommunist*”, “*Edebiyat*” ve “*Vatan Uğrunda*” gibi gazete ve dergilerde basılmıştır. Şair bu konuda, savaşın ilk günlerinden itibaren özellikle “*Edebiyat*” gazetesinin sayılarında sık sık eserler kaleme almıştır (Tağıyev, 1959: 14).

Savaşın başlarından itibaren şair, “*Edebiyat*” gazetesinde “*Hitler'in Allah'la İttifaqı*”, “*Fürerr Sarsaqlamış*”, “*Hitler'dən Qess'ə Məktub*”, “*Qibbels Valı Dəyişir*” gibi satirik şiirlerinde başta Hitler olmak üzere, Almanya'yı sert bir şekilde eleştirmiştir. “*Fürerr Sarsaqlamış*” şiirinde Hitler'i ırkçılıkta suçlayarak aslında en büyük belayı kendi halkına yaşattığını şöyle dile getirmiştir:

*“Hitler öz ‘irqin’ yaşatdırmaq üçün imkan gəzir,
Zəhr içirtmiş olduğu bir xəstəyə dərman gəzir.
Əl açır gah Allaha, gah gizli məclislər qurur,
Kilisəyi, məscidlərə - hər səmtə hər gün baş vurur.
Diz çökür, torpaq öpür, təzim edir, gərdən burur.
Mərhəmət lütfaxtarır, yardım umur, ehsan gəzir,
Hitler öz ‘irqin’ yaşatdırmaq üçün imkan gəzir.
Cəbhədə qırğına vermişdir üç milyon nəfər,
Ölkədə qalmış qoca qoltaq, çatışmır indi ər.
Dul gəlinlərlə dolubdur limhəlim kəndlə şəhər.
Onları peyvənd üçün ‘zati düriüst’ qerman gəzir,
Hitler öz ‘irqin’ yaşatdırmaq üçün imkan gəzir”* (Nəzmi, 1941: 4).

Şair 1942 yılında kaleme aldığı şiirlerinde daha çok Avrupa'da faşizmi destekleyenleri eleştirmiş, onları Hitler'in kölesi olarak nitelendirmiştir. Özellikle eleştirilenler arasında Fransa'da dönemin başbakanı olan Pierre Laval dikkat çekmektedir. Nazmi, “*Laval*” adlı şiirinde Fransız

¹ Gazetelerde eleştiriye ayrılan sütun; bu sütunda çıkan yazı

başbakanını Hitler'e yaltaklık etmekle suçlayarak kendi halkının saygısını kaybettiğini şöyle dile getirmiştir:

*"Heç darılma, söyləyirsə el sənə - yaltaq, Laval!
İş, sədaqət, səyinə vermirsə qiymət, haqq, Laval!
Yummaq olmaz ağzını xalqın, darıl, küs min kərə,
Dartınıb çıxsan özündən lap olarsan məsxərə.
Cırnama qızma, tüpürdükə, silib ver peysərə,
İnsanı rüsvay edərləbəttə pərt olmaq, Laval!
Heç darılma, söyləyirsə el sənə yaltaq, Laval!"* (Nəzmi, 1942: 4).

Savaş devam ettikçe, şair bu konuda "Edebiyat" gazetesindeki yazılarına da devam etmiştir. İlk başta ağır yenilgilere uğrayan Sovyet ordusu yavaş yavaş kendini toparlamayı başarmış ve önemli galibiyetler elde etmeye başlamıştır. Bu yaşananlar Ali Nazmi'nin şiirlerine de yansımıştır. Şair "Qaçır" adlı şiirinde Alman ordusunun içinde düzenin bozulduğunu ve yakın zamanda yenilgiye mahkûm olduğunu şöyle der:

*"Friç əmrə etmir itaət qaçır!
Alıb Berlinə istiqamət qaçır!
Bu qaçmaq deyil ki, uçur yel kimi
Gerə - qərbə doğru axır sel kimi
Yarır dırnağı qarları bel kimi
Qaçır ele bil bir xəyalət qaçır!
Friç əmrə etmir itaət qaçır!"* (Nəzmi, 1943: 3).

Faşizm üzerindeki tarihî galibiyeti diğer yazar ve şairler gibi Ali Nazmi de büyük coşkuyla karşılamıştır. Galibiyetten bir gün sonra "Edebiyat" gazetesinin 10 Mayıs 1945 yılındaki sayısında "Gülür Aləm Bu Gün" şiirini kaleme almıştır. Şair bu şiirinde galibiyet duygularını şöyle dile getirmiştir:

*"Min fərəhlə, min sevinc ilə gülür aləm bu gün,
Bir alın, bir üzdə yox asari-möhnət, qəm bu gün!
Bəxtiyarlıqla səadətlər içində el, vətən,
Nurə, ətrə, hüsnə, ruhə, zövqə qərş olmuş çəmən.
İncə, şaqraq səslə bülbül də ötür gülşəndə şən,
Çevrilibdir toylara, bayramlara aləm bu gün,
Min fərəhlə, min sevinc ilə gülür aləm bu gün."* (Nəzmi, 1945: 3).

Molla Nasrettin ekolünün son temsilcilerinden olan Ali Nazmi, II. Dünya Savaşı yıllarında kaleme aldığı bütün eserlerinde faşizmi eleştirmiş, savaşın topluma yaşattığı dehşetleri dile getirmiştir. Bu dönemlerde yazdığı şiirlerinde günlük olayları takip ederek savaşta yaşananları eserlerine yansıtmıştır.

Şairin Gazetede Savaşla İlgili Yayımlanan Şiirlerinin Listesi

Hitler'in Allah'la İttifaqı – 1 Ağustos 1941 (S.29)

Hitler Elde Allah'ı Hencer Etmek İsteyir – 10 Ağustos 1941 (S.30)

Führer Sarsaqlamış – 19 Ekim 1941 (S.37)

Hitler'den Qess'e Mektub – 20 Kasım 1941 (S.40)

Qess'in Hitler'e Cavabı – 2 Aralık 1941 (S.41)

- Yalan Söyleyir – 11 Aralık 1941 (S.42)
- Qibbels Valı Deyişir – 20 Aralık 1941 (S. 43)
- Nezm-Nizam Qalmamış – 10 Ocak 1942 (S.1)
- Tülkü Hecce Gedir – 31 Ocak 1942 (S.3)
- Hitler'den Elaltılarına – 10 Şubat 1942 (S.4)
- Menem, Menem – 1 Mart 1942 (S.6)
- Yaz Geler, Yonca Biter – 11 Mart 1942 (S.7)
- Möhtekirler – 20 Mart 1942 (S.8)
- Hitler'in Uydurması – 1 Nisan 1942 (S.9)
- Hitler Zeferden Dem Vurur – 11 Nisan 1942 (S.10)
- Canavarın Allah'a Etirazı – 21 Nisan 1942 (S.11)
- Heste Ölürken Ne Yazır – 1 Mayıs 1942 (S.12)
- Laval - 31 Mayıs 1942 (S.15)
- Boş İddea – 11 Haziran 1942 (S.16)
- İntiqam - 1 Temmuz 1942 (S.18)
- Sus! – 24 Temmuz 1942 (S.20)
- Rezalet – 25 Ağustos 1942 (S.23)
- Friçler Cebheye Getmekden Boyun Qaçırırlar – 22 Eylül 1942 (S.26)
- Fransa'da – 28 Ekim 1942 (S.29)
- El Çek – 2 Aralık 1942 (S.32)
- Tulon, Qess'in Yuxusu – 15 Aralık 1942 (S.33)
- Atır Çöle – 30 Aralık 1942 (S.34)
- İtalya'da – 14 Ocak 1943 (S.1)
- Qaçır - 2 Şubat 1943 (S.3)
- Gebbels'in Nemeslere Müracieti – 13 Şubat 1943 (S.4)
- Altıncı Alman Ordusu – 27 Şubat 1943 (S.5)
- Yanşaqılıq Edir – 9 Mart 1943 (S.6)
- Feryad Eleyir – 22 Mart 1943 (S.7)
- Doğru Xeber – 30 Mart 1943 (S.8)
- General Rommel'in Hitler'e Heberdarlıq Raportu – 1 Mayıs 1943 (S.11)
- Boş Boğaz Meyer! – 10 Mayıs 1943 (S.12)
- Ölülerin Reqsı – 3 Haziran 1943 (S.14)

- Vaqner'in Mezemmeti - 18 Haziran 1943 (S.15)
- Vişi – 7 Temmuz 1943 (S.17)
- Antonesku'dan Mussolini'ye – 8 Ağustos 1943 (S.20)
- Düşmen Partizanlarımızdan Qorxur – 25 Ağustos 1943 (S.21)
- Sicilya'da – 2 Eylül 1943 (S.22)
- Berlin Radiosu Deyir – 14 Eylül 1943 (S.23)
- Çatla, Öl! – 1 Aralık 1943 (S.30)
- Keçmişin Hökmü Keçib – 12 Aralık 1943 (31)
- Sus Nemeç – 31 Ocak 1944 (S.3)
- De, Necedir? – 11 Şubat 1944 (S.4)
- Derman Gezir – 1 Mart 1944 (S.6)
- Total – 23 Mart 1944 (S.8)
- Çaşmışdır Yene – 3 Nisan 1944 (S.9)
- Şer Atma, Şere Düşersen – 12 Nisan 1944 (S.10)
- Yırtıcı Heyvan Qaçır – 18 Mayıs 1944 (S.13)
- Behanen Varmı? – 30 Mayıs 1944 (S.14)
- Qurtarıldı Roma da – 21 Haziran 1944 (S.16)
- Fransa'da – 29 Haziran 1944 (S.17)
- Prusya'da – 30 Ağustos 1944 (S.21)
- Ferar Etdiler – 13 Eylül 1944 (S.22)
- Berlin'e – 7 Kasım 1944 (S.25)
- İstiqamet Berlin'e! – 3 Şubat 1945 (S.4)
- And İçmiş – 10 Mart 1945 (S.7)
- Aprıl Gülür – 5 Mayıs 1945 (S.12)
- Gülür Alem Bu Gün – 10 Mayıs 1945 (S.13)

Sonuç

Almanya'nın beklenmedik bir şekilde Sovyetler Birliği'nin sınıra hücum etmesi bütün ülkeye olduğu gibi Azerbaycan'a da olumsuz yansımıştır. Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, savaşın ilk günlerinden itibaren başta petrol ve asker gücü olmakla birlikte SSCB lehine büyük kazanımlar sağlamıştır. Askerî ve ekonomik gücün yanı sıra ideolojik bakımından da ülkede büyük çalışmalar yapılmıştır. Rehberliğin emriyle özellikle kültür ve edebiyat sahasında savaşla ilgili konulara daha çok yer verilmiştir. Dönemin aydınları bu konudaki fikirlerini basın aracılığıyla halka iletmıştır.

Ortaya çıkan savaş, edebiyatta kısmen de olsa normal akışı değiştirmiş olağan gidişin dışına çıkmıştır. İster istemez bütün aydınlar ve sanatçılar savaşa odaklanmış, savaş en önemli konu haline gelmiştir.

Bu yıllarda basında aktif şekilde faaliyet gösteren aydınlardan biri de Ali Nazmi'dir. Edebî faaliyetinin ilk yılları "*Molla Nasrettin*" dergisiyle ilgili olan şair, eserlerini daha çok bu dergide kaleme almıştır. Şair bütün ömrü boyunca halkına hizmet etmiştir. İlk eserlerini Çar Rusya'sı döneminde kaleme alan şair; cehalet, kadın hakları ve emperyalizme karşı eserler kaleme almıştır.

II. Dünya Savaşı, Ali Nazmi'nin edebî faaliyetinin son yıllarını kapsamıştır. Savaş sürecinde dönemin basın organlarında özellikle de "*Edebiyat*" gazetesinde aktif şekilde faaliyetlerde bulunmuştur. Bu gazetede çıkan şiirlerinde faşizmi satirik yolla eleştirmiştir. Başta Adolf Hitler olmakla birlikte dönemin Alman hükümeti ve Avrupa'daki faşizm taraftarlarını ele alan şiirler yazmıştır. Bunun yanı sıra halkı zafere çağıran şiirlerinde, bu savaştan en kısa zamanda galip çıkılacağına dair hep umutla bahsetmiştir. Sovyet ordusunun elde ettiği zaferi de büyük coşkuyla karşılayan şair, gazetede zafer ile ilgili birçok şiir kaleme almıştır.

KAYNAKÇA

- Aşırılı, Akif (2010), *Azərbaycan Mətbuatı Tarixi 1920-1990*, C.II. Elm və Təhsil, Bakı.
- Cəfərov, F. (2015). *Naxçıvan İkinci Dünya Müharibəsi İllərində*, Bakı: ADPU Nəşriyyatı.
- Cəlal, Mir-Hüseynov Firidun (1982), *XX. Əsr Azərbaycan Ədəbiyyatı Tarixi*, "Maarif" Nəşriyyatı, Bakı.
- Erol Ali (2007), *Azərbaycan Şiirində Romantizm (1905-1917)*, Azərbaycan Kültür Derneği Yayınları, İzmir.
- Hüseynov Firidun (1970), *Əli Nəzmi*, Gənclik, Bakı.
- İşgören, Taşkın (2017), "Samed Vurgun'un Şiirlerinde İkinci Dünya Savaşı", *Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumu*.
- Mahmudov, Yaqub (2004), *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası*, C. I. Lider Nəşriyyatı, Bakı.
- Məmmədov, F. (2016). *Azərbaycan SSR-nin və Onun Siyasi Rəhbəri M. C. Bağırovun Böyük Vətən Müharibəsi İllərində SSRİ-nin Müdafiəsində Müstəsna Rolu (22 İyun 1941-9 May 1945-ci İllər)*, Bakı: Şəms.
- Nəsirov, C. (2014, 8 May). "Azərbaycan Böyük Vətən Müharibəsi İllərində Faşist Almaniyası Üzərində Qələbədən 69 İl Keçir". *Azərbaycan*, s.14.
- Nəzmi, Əli (1941), "Fürrer Sarsaqlamış", *Ədəbiyyat Qəzeti*, 19 Oktyabr, N37 (295), s.4.
- Nəzmi, Əli (1942), "Laval", *Ədəbiyyat Qəzeti*, 31 May, s.4
- Nəzmi, Əli (1943), "Gülür Aləm Bu Gün", *Ədəbiyyat Qəzeti*, 10 May, s.3.
- Nəzmi, Əli (1943), "Qaçır", *Ədəbiyyat Qəzeti*, 2 Fevral, s.3.
- Nəzmi, Əli (2006), *Seçilmiş Əsərləri*, haz. Firidun Hüseynov, Şərq-Qərb, Bakı.
- Paşayev, F. (1975). *Azərbaycan Divizyaları Böyük Vətən Müharibəsi Cəbhələrində*, Bakı: Elm Nəşriyyatı.

Tağıyev, Kərim (1959), *Əli Nəzmi Yaradıcılığında İmperializm və Faşizmə Qarşı Mübarizə Motivləri*, Qızıl Şərq Mətbəəsi, Bakı.

Vəliyev, T. T. (2009), *XX. Əsr Azərbaycan Tarixi*, C.II. Təhsil, Bakı.